

REKONŠTRUKCIA KOMUNIKÁCIÍ NA DOLNOM POHRONÍ V STREDOVEKU

Peter Ivanič

Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda FF UKF v Nitre,
Hodžova 1, 949 74 Nitra. E-mail: kozarovce@yahoo.de

Abstract:

Ivanič, P.: Reconstruct of communication in down Pohronie in the Middle Ages. Acta Mus. Tekovens. Levice, 7: 34-48

Communications had unquestionable influence on the development and prosperity of territories and regions. Archeological and historical sources prove the existence of main route, which led alongside river Hron. The road entered the Slovak teritory near Šturovo. The main networks knots were Starý Tekov, Levice, Bátovce and Štúrovo. From them led roads of the local importance too.

Key words: communiation network, roads, tolls, toponym, coins, Pohronie.

Problematicou dopravnej siete v oblasti Pohronia v stredoveku sa doteraz zaoberali V. Hanuliak, B. Klein, P. Ivanič a O. Tomeček. V. Hanuliak sa vo svojej štúdiu venoval ceste, ktorá vchádzala na územie Slovenska v Šahách a cez Zvolen smerovala ďalej až do Poľska.¹ B. Klein spracoval podrobne cestnú sieť v oblasti tzv. Veľkého Zvolenského komitátu predovšetkým na základe písomných prameňov. Sústredil sa pritom na hlavné komunikácie.² Doteraz najpodrobnejšie cestnú sieť na Pohroní spracoval P. Ivanič.³ Podľa Katalógu administratívnych a súdnych písomností mesta Banská Bystrica rekonštruoval cestnú sieť vo Zvolenskej stolici O. Tomeček.⁴

¹ HANULIAK, Václav. *Via magna na strednom Slovensku v období včasného a vrcholného stredoveku*. In: Archaeologica historica. 21. Brno 1996, s. 443-449.

² KLEIN, Bohuš. *Príspevok k historickogeografickej lokalizácii cestnej siete Zvolenského komitátu*. In: Vlastivedný zborník Považia. 15. Martin 1985, s. 87-132.

³ IVANIČ, Peter. *Komunikácie na Pohroní v období stredoveku*. In: Historický časopis, 2005, roč. 53, č. 4, s. 617-632. IVANIČ, Peter. *Rekonštrukcia cestnej siete na Pohroní v stredoveku*. In: Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia. 4. Zborník z medzinárodného vedeckého sympózia konaného dňa 21.-22. september 2004 na Univerzite Konštantína Filozofa. Nitra: UKF v Nitre 2005, s. 537-543.

⁴ TOMEČEK, Oto. *Rekonštrukcia cestnej siete Zvolenskej stolice v prvej polovici 16. storočia*. In: Acta Historica Neosolensia. 3. Banská Bystrica 2000, s. 40-46.

V stredovekých písomných prameňoch sa vyskytuje viacero priamych pomenovaní pre komunikácie: *via, maxima via, magna via, via communis, via publica, via forensis, via civilis, ampla via, parva via, magna strata, semita, via castrensis, via arenosa* atď.⁵ Zmienky o mýtnych a colných staniach, mostoch, prechodoch a prievozoch, o hostincoch, o umiestnení brán v meste a o názve ulíc možno pokladať za doklad o existencii ciest. Okrem hlavných a lokálnych komunikácií spomínaných v prameňoch existovali aj prístupové cesty na pole a lesné komunikácie. U niektorých z nich sa dá predpokladať v prameňoch označenie *via* bez udania smeru.

Pri lokalizácii hlavných ciest v krajine zohráva dôležitú úlohu rozmiestnenie včasnostredovekých hradísk a hradov, hrádkov, miest, kláštorov z nasledujúcich období stredoveku. Boli dôležitými komunikačnými centrami. Ležali v blízkosti hlavných komunikácií. Hradiská, hrady a hrádky boli postavené na vyvýšených miestach a teda slúžili ako orientačné body v teréne. Dôležitým prameňom sú aj nálezy mincí.

Ďalšie informácie o komunikáciách nám poskytujú toponymá. Niektoré obecné, chotárne a terénne názvy nám priamo svedčia o trasách ciest.⁶ Medzi takéto patria *cesta, hradská; draha, drahy; závoz, úvoz, súvoz, vývoz; púť* alebo *pút; prt', pirt', slač'*.⁷ Miestne názvy odvodené od slova *suchý* označovali suché miesta a priechody vhodné na prepravu a mali aj orientačný význam.⁸ S cestami treba spájať aj pomenovania typu *Stráž*.⁹ Toto toponymum sa používalo pre označenie vrchov v blízkosti ciest, odkiaľ bol dobrý výhľad na okolitú krajinu. V niektorých prípadoch tu existovali strážne objekty, prípadne veže.¹⁰ V oblastiach južného Slovenska sa používa maďarské pomenovanie *Örhegy*. Ďalší miestny názov, ktorý dokladá existenciu stredovekých ciest, je odvodený od *trstia*, rastúceho v močaristých a vlhkých územiach. Názvy typu Trstená, Trstenice a Trstie sa vyskytujú predovšetkým v blízkosti hraníc.¹¹ Slovo *šance* môže takisto dokladať existenciu komunikácií. Ďalším ukazovateľom smeru a trás stredovekých ciest sú miestne názvy typu *prosiek, prosek, proseč*. Tieto možno

⁵ JANŠÁK, Štefan. *Z minulosti dopravných spojov na Slovensku*. In: Geografický Časopis, 1964, roč. 16, č. 1, s. 16. SLIVKA, Michal. *Rekonštrukcia cestnej siete na Slovensku (Súčasný stav bádania a jeho perspektívy)*. In: Archaeologia historica 23. Brno 1998, s. 263-269.

⁶ Bližšie pozri CHOC, Pavel. *Vývoj ciest a dopravy v Čechách do 13. století*. In: Sborník Československé společnosti zeměpisné, 1965, roč. 70, č. 1, s. 26. KLEIN, Bohuš. *Zásady určovania stredovekých ciest v geografickom prostredí*. In: Vlastivedný zborník Považia. 13. Martin 1978, s. 19-39. SLIVKA, Michal. *Rekonštrukcia cestnej siete na Slovensku (Súčasný stav bádania a jeho perspektívy)*. In: Archaeologia historica 23. Brno 1998, s. 263-269.

⁷ Bližšie pozri MAJTÁN, Milan. *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava: Veda 1996, s. 60-63.

⁸ KLEIN, Bohuš. *Zásady určovania stredovekých ciest v geografickom prostredí*. In: Vlastivedný zborník Považia. 13. Martin 1978, s. 28.

⁹ Bližšie pozri SLIVKA, Michal. *Rekonštrukcia cestnej siete na Slovensku (Súčasný stav bádania a jeho perspektívy)*. In: Archaeologia historica 23. Brno 1998, s. 264.

¹⁰ SLIVKA, Michal. *Rekonštrukcia cestnej siete na Slovensku (Súčasný stav bádania a jeho perspektívy)*. In: Archaeologia historica 23. Brno 1998, s. 264.

¹¹ KLEIN, Bohuš. *Zásady určovania stredovekých ciest v geografickom prostredí*. In: Vlastivedný zborník Považia. 13. Martin 1978, s. 25.

spájať budovaním zásekov, priesekov z kameňov a stromov v prípade vojenského nebezpečenstva na cestách. Na existenciu ciest a prechodov poukazujú aj miestne a chotárne názvy významovo a funkčne odvodené od *jablone*, ako napríklad *Jablonica*, *Jablunkov* a podobne. B. Varsík poukázal na skutočnosť, že tieto názvy sa vyskytujú na dôležitých prechodoch a cestných spojoch, ktoré spájali Uhorsko so zahraničím. Divo rastúce jablone sa používali na budovanie zásekov a prekážok na stredovekých cestách. Podobnú úlohu mali aj divo rastúce slivky a hrušky.¹² Na stredoveké trasy ciest poukazujú aj časté výskyty miestnych a chotárnych názvov typu *-mních*, *-mníšek*, *-remata*, lat. *heremitarum*. Tieto frekventované názvy na celom území Slovenska poukazujú na existenciu kláštorov, resp. pustovní mníšskych rádov, ktoré okrem svojej christianizačnej funkcie plnili aj úlohu akýchsi útulkov pre stredovekých cestujúcich.¹³

Medzi toponymá svedčiace o cestách možno zaradiť aj názvy odvodené od pomenovania cudzích etník. Tieto etniká boli usadené pri dôležitých komunikáciách, prechodoch cez rieky a na obranných pohraničných zásekoch. O príslušníkoch ruskej národnosti svedčia názvy *Ruzska*, *Orozs*, *Ruskov*.¹⁴ O prítomnosti Pečenehov svedčia pomenovania *Pečeňady*, *Pečenice*, *Pečeňany*, *Bešeňov*.¹⁵ Ďalším etnikom, ktoré vykonávalo strážnu funkciu, boli Sikulovia po ktorých sa zachoval názov *Sekule* (okr. Senica).¹⁶ Po Plavcoch (Kumánoch) sa zachovali miestne názvy *Plaveč* a označenie dedín s prívlastkom *Plavecký*.¹⁷ Na južnom Slovensku vznikli počas 10. a 11. storočia názvy dedín podľa jednotlivých kmeňov staromaďarského kmeňového zväzu. Konkrétne ide o pomenovania *Magyar*, *Gyarmat*, *Nyék* (z toho slovenské *Nekyje*), *Kér* (z toho slovenské *Kiar*), *Keszi* (z toho slovenské *Kosihy*), *Kürt*. Menej sa vyskytujú *Jenő* a *Tarján*.¹⁸ R. Krajčovič sem zaraďuje ešte *Varsány* a *Tárkány*.¹⁹

Vo včasnom stredoveku môžeme rekonštruovať na území dolného Pohronia dopravnú sieť len na základe archeologických lokalít. Z ich rozmiestnenia v skúmanej oblasti vyplýva, že hlavná komunikácia viedla vo včasnom stredoveku v tesnej blízkosti Hrona a kopírovala jeho tok. Cesta vchádzala na územie dolného Pohronia

¹² VARSÍK, Branislav. *Osídlenie Košickej kotliny II*. Bratislava: VSAS 1973, s. 301-303.

¹³ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie Košickej kotliny II*. Bratislava: VSAV 1973, s. 29.

¹⁴ Pozri bližšie VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda 1984, s. 152-154.

¹⁵ VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda 1984, s. 166-170.

¹⁶ VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda 1984, s. 170-172.

¹⁷ VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda 1984, s. 173-177.

¹⁸ VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda 1984, s. 165-167.

¹⁹ KRAJČOVIČ, Rudolf. *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2005, s. 125.

v priestore dnešného Štúrova. Nasvedčuje tomu koncentrácia archeologických nálezov na tomto mieste.²⁰ Tu existoval brod cez rieku Dunaj. Na ďalší priebeh trasy poukazuje husté osídlenie na území Bíne.²¹ Komunikácia smerovala cez Želiezovce, Bajku a Nový Tekov do oblasti tzv. Slovenskej brány. Odbočka z tejto cesty v blízkosti Levíc alebo Starého Tekova prechádzala na pravú stranu Hrona, odtiaľto smerovala do Hontianskych Nemiec. V Starom Tekove existovalo pravdepodobne v 9. storočí dôležité hradisko.²² Systém hradísk bol vybudovaný v tomto storočí aj v tzv. Slovenskej bráne. Konkrétne ide o hradiská v Hronskom Beňadiku (Beňadická skala), Tlmače (Hrádze), Malých Kozmálovciach (Grác), Rybníku nad Hronom (Krivín).²³ Na hradisku v Tlmačoch v polohe Hrádze sa podarilo archeologickým výskumom zistiť pozostatky cesty vedúcej medzi jeho dvoma bránami. Táto bola vykladaná drobnými lomovými kameňmi.²⁴

Z obdobia vrcholného a neskorého stredoveku sa pri rekonštrukcii cestnej siete môžeme oprieť o písomné pramene. Na dolnom Pohroní boli v tomto období dôležitými dopravnými uzlami Starý Tekov a Levice. V Starom Tekove existoval komitátny hrad.²⁵ V roku 1240 obyvatelia jeho podhradia (*suburbium castris de Bors*) dostali mestské výsady. V listine je spomenutý aj tunajší trh.²⁶ V susedstve Starého Tekova existovali dve trhové dediny - Štvrtok (*Churturtekhel*)²⁷ a Sobota (*Zombothel*)²⁸. Do Starého Tekova smerovala dôležitá cesta z Ostrihomu. Na ľavý breh Dunaja prechádzala v dnešnom Štúrove pri sútoku Hrona s Dunajom. Tu pri dedine Kakat (*Kokoth*) existoval prevoz cez Dunaj, ktorý sa spomína v roku 1304.²⁹

²⁰ PRAMENE K DEJINÁM OSÍDLENIA SLOVENSKA Z KONCA 5. AŽ Z 13. STOROČIA. I. zväzok. 1. časť Bratislava, hlavné mesto SSR a Západoslovenský kraj. Nitra: AÚ SAV 1989, s. 280-284.

²¹ PRAMENE K DEJINÁM OSÍDLENIA SLOVENSKA Z KONCA 5. AŽ Z 13. STOROČIA. I. zväzok. 1. časť Bratislava, hlavné mesto SSR a Západoslovenský kraj. Nitra: AÚ SAV 1989, s. 243-246.

²² HABOVŠTIAK, Alojz – JUCK, Lubomír. *Starý Tekov v praveku a stredoveku*. In: Vlastivedný časopis, 1974, roč. 23, č. 4, s. 169-170. BEDNÁR, Peter – FOTTOVÁ, Eva. *Výskum v Starom Tekove*. In: Archeologické výskumy na Slovensku 2000. Nitra: AÚ SAV 2001, s. 36-38.

²³ HABOVŠTIAK, Alojz. *Praveké a ranohistorické sídliská v oblasti Slovenskej brány*. In: Vlastivedný časopis, 1974, roč. 23, č. 1, s. 6-8.

²⁴ HABOVŠTIAK, Alojz. *Hradisko z 9.-10. storočia v Tlmačoch*. In: Slovenská Archeológia, 1975, roč. 23, č. 1, s. 101-102.

²⁵ BÓNA, Martin – PLAČEK, Miroslav. *Encyklopédia slovenských hradov*. Praha – Bratislava: Slovart 2007, s. 277.

²⁶ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava: Obzor 1987, s. 56-57, č. 79.

²⁷ V roku 1320 sa spomína Pavol zo Štvrtka. FEJÉR, György (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus VIII/2*. Budapest: Arcanum 2004, s. 286-287, č. 119. (PC CD-ROM)

²⁸ Spomína sa v roku 1331. NAGY, E.: *Codex diplomaticus Hungariae Andegavensis (Anjoukori okmánytár) II*. Budapest 1879, s. 527, č. 452.

²⁹ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislava: Veda 1980, s. 159, č. 331. Kakat ležal v katastri dnešného Štúrova. Zanikol v prvej polovici 16. storočia, keď ho Turci vypálili. Pozri *VLASTIVEDNÝ SLOVNÍK OBCÍ NA SLOVENSKU III*. Bratislava: Veda 1978, s. 142.

Z roku 1228 je zmienka o veľkej ceste do Tekova v metačnej listine zeme Nána (*Nana*).³⁰ Z oblasti dnešného Štúrova viedla táto komunikácia do Kamenína (*Kemend*), kde sa k nej pripájala cesta zo Salky (*Zalka*), ako to dokladá listina z roku 1497.³¹ V nej je spomenutá aj cesta z Pavlovej (*Pald*) a *via Eztergomwtha*.³² V poslednom prípade možno podľa názvu predpokladať, že ide o hlavnú cestu z Ostrihomu. Hlavná cesta pokračovala ďalej do Bine (*Been*). Tu sa uvádza pri jej metácii v roku 1282.³³ V Bini v roku 1217 založil komes Omodej z rodu Hunt-Poznanovcov premonštrátsky kláštor blahoslavenej Panny Márie.³⁴ V roku 1293 sa spomína *magna via* zo Želiezoviec (*Selez*) do Mikuly (*Mycula*).³⁵ Pri Tekovskom Hrádku (*Varad*) je v roku 1286 označená ako *antiqua via* nazývaná aj ako *Warady wth*³⁶. V tejto listine sa spomína aj verejná cesta do Starého Tekova (*Ó Bars*) a Tekovských Lužian (*Sorlow*), ďalej cesty do Loku (*Luk*), Ondrejoviec (*Endred*) a Pialu (*Peel*).³⁷ Pri metácii Tekovského Hrádku je opäť uvedená v roku 1306 ako *magna et lata via*. Tu sa uvádza aj komunikácia vedúca do Bajky (*Bayka*).³⁸ V roku 1324 sa spomína opäť cesta do Bajky, ktorá oddeľuje chotár Bajky od chotára zeme Harou.³⁹ V blízkosti Starého Tekova hlavná komunikácia prechádzala na ľavý breh Hrona. Dôkazom je zmienka z roku 1246 o moste pri Starom Tekove.⁴⁰ Do Starého Tekova viedla z juhu cesta aj pozdĺž ľavého brehu Hrona. V roku 1278 sa priamo spomína cesta z Jura nad Hronom (*Geurud ecclesiastica*, *Geurud superior*) do Starého Tekova.⁴¹ O tom, že Starý Tekov bol významným dopravným uzlom, svedčí aj listina z roku 1284, kde sa uvádza *magna via* smerujúca zo Zlatých Moraviec (*Marouth*) do Starého Tekova

³⁰ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 245, č. 339. Obec Nána bola v roku 1960 pričlenená Štúrovi. Pozri *VLASTIVEDNÝ SLOVNÍK OBCÍ NA SLOVENSKU III*. Bratislava: Veda 1978, s. 142. V súčasnosti je opäť samostatnou obcou.

³¹ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 171.

³² BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 171.

³³ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza II*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1987, s. 227.

³⁴ Bližšie pozri LÁSLÓOVÁ, Henrieta. *Premonštráti a ich vývoj v stredoveku*. In: Rehole a kláštory v stredoveku. Banská Bystrica — Bratislava: Chronos 2002, s. 126-127.

³⁵ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1963, s. 488. Dnes je Mikula súčasťou Želiezoviec.

³⁶ *Warady wth* sa dá preložiť ako hradská cesta.

³⁷ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1963, s. 484.

³⁸ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislava: Veda 1980, s. 204, č. 443.

³⁹ BOTKA, Tivadar. *Barsmegye monographiája. I/1*. Ar.-Maróthon 1884, s. 17, č. 16. *Terra Harou* je dnes súčasťou katastra Ondrejoviec.

⁴⁰ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava: Obzor 1987, s. 164, č. 234.

⁴¹ NAGY, Iván (ed.). *Codex diplomaticus Patrius (Hazai okmánytár) VI*. Budapest: Arcanum 2005, s. 236, č. 167. (PC CD-ROM)

(Bars).⁴² Jej trasa viedla cez Nemčiňany (*Nempchen*) a Čierne Kľačany (*Kelechen*). Z roku 1327 pochádza záznam o ceste medzi týmito dedinami, ktorá sa nazývala Čákyho cesta (*Chakyut*).⁴³ Na túto komunikáciu sa napájala cesta z Vrábľ (Verebel) do Nevidzian (*Nueg*), ktorá sa spomína v roku 1265.⁴⁴ Komunikácia z Vrábľ cez Čifáre je znázornená na Mikovíniho mape Tekovského komitátu.⁴⁵ Z Nemčian s veľkou pravdepodobnosťou smerovala cesta aj do Kozároviec, kde sa napájala na hlavnú komunikáciu pozdĺž Hrona. V katastri dnešných Nemčian existovala v stredoveku dedina Rohožnica (*Rohosnicha*). V roku 1358 sa pri nej uvádza cesta zo Zlatých Moraviec do Starého Tekova a *magna via*, ktorá vedie vedľa vrchu ľudovo nazývaného *Holm*.⁴⁶ Z roku 1360 je zmienka o verejnej ceste medzi Volkovcami (*Wolkouch*) a dedinou Čitáre (*Chytar*), ktorá ležala v katastri dnešných Kozároviec.⁴⁷ Z dnes už zaniknutej dediny Szovaj (*Soway*) smerovala ďalšia cesta do Malých Kozmáloviec (*Wezekyn*), ktorá sa uvádza v roku 1327.⁴⁸

Ďalším dôležitým dopravným uzlom boli Levice.⁴⁹ Tu vznikol v polovici 13. storočia hrad, ktorý postupne v 14. storočí prevzal funkciu komitátneho hradu.⁵⁰ V metácii Mýtnych Ludán (*Lodan*) v roku 1268 je doložené spojenie Levíc s Ipeľským Sokolcom (*Sokol*). Tu sa spomína aj *magna via*.⁵¹ Ide o cestu, ktorá vychádzala zo Štúrova a pri Kamenici nad Hronom prechádzala na ľavý breh Hrona. Odtiaľto smerovala na sever popri ľavom brehu Hrona a Sikenice. Túto cestu pravdepodobne dokladá aj metácia zeme a dediny Faluzy (*terra et possessio Falussy*)⁵² z roku 1307, kde sa spomína *magna via*. V tejto listine sa uvádza aj *publica via ver-*

⁴² KNAUZ, Nándor (ed.). *Monumenta ecclesiae Strigoniensis II*. Strigonii 1882, s. 180, č. 159.

⁴³ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1963, s. 463.

⁴⁴ FEJÉR, György (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus IV/3*. Budapest: Arcanum 2004, s. 275. (PC CD-ROM)

⁴⁵ MIKOVINY, Samuel. *Mappa comitatus Barsiensis*. In: BELL, Mathias. *Notitia Hungariae novae historico geographica IV*. Viennae Austriae 1742.

⁴⁶ *MONUMENTA ECCLESIAE STRIGONIENSIS IV*. Strigonii-Budapestini: Archivum Primatiale-Argentum 1999, s. 191, č. 153; s. 197, č. 154.

⁴⁷ KNAUZ, Nándor. *A Garam-melleti Szent-Benedek apátság története I. A templom felzentelésének emlékére Első kötet*. Budapest 1890, s. 148.

⁴⁸ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1963, s. 478.

⁴⁹ K prvým písomným zmienkám o Leviciach pozri: TESÁK, Peter. *Prvé písomné zmienky o Leviciach*. In: Acta Musei Tekovensis Levice - Zborník Tekovského múzea v Leviciach. 6. Levice 2006, s. 58-72.

⁵⁰ BÓNA, Martin – PLAČEK, Miroslav. *Encyklopédia slovenských hradov*. Praha – Bratislava: Slovart 2007, s. 173-177.

⁵¹ WENZEL, Gusztáv (ed.). *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus III*. Budapest: Arcanum 2003, s. 195, č. 127. (PC DVD-ROM)

⁵² Dnes zaniknutá v blízkosti Sikenice-časť Trhyňa.

sus villae Petri, filii Baas.⁵³ Z Levíc viedla cez Santovku, Hokovce, Plášťovce, Modrý Kameň dôležitá cesta do Lučenca. Doložená je viacerými zmienkami. Z roku 1300 je záznam o ceste z Hokoviec (*Egheg*) do Levíc (*Lewa*).⁵⁴ Táto cesta viedla popri dnešnej Santovke a Demandiciach. V roku 1276 sa totiž uvádza veľká cesta do Hokoviec pri metácii Maďaroviec (*Magarad*)⁵⁵ a v roku 1317 pri metácii Demandíc (*Demyen*).⁵⁶ Paralelne s ňou viedla cesta zo Santovky (*Zantho*) do Demandíc, ktorá sa uvádza v roku 1338.⁵⁷ V roku 1496 je doložená pri ohraničení Tarčian (*Felsewztharchan*)⁵⁸ ako cesta medzi Hornými Semerovcami (*Felsewzemerad*) a Domadicami (*Dalmad*). Zrejme s touto komunikáciou súvisí aj názov *Dalmadywth*, ktorý sa uvádza v tej istej listine.⁵⁹ V rokoch 1353 a 1354 sa pri metácii dnešných Hontianskych Moraviec (*possessio Marouth*) spomína cesta do Maďaroviec (*villa Magyarod*).⁶⁰ Z Hontianskych Moraviec viedlo priame spojenie do Súdoviec (*Sciud*), ktoré máme doložené v roku 1339.⁶¹ Pri metácii Hokoviec sa v roku 1416 spomína komunikácia do Maďaroviec. V tejto listine je zmienka o ceste nazývanej *Butyanvta*.⁶² S názvom *Bathi vtth* sa stretávame aj v roku 1493.⁶³ Podľa názvu sa dá predpokladať, že ide o cestu do Bátoviec. Táto viedla cez Hontianske Moravce, Hontianske Trst'any, Žemberovce. V roku 1339 sa uvádza v blízkosti Súdoviec (*Sciud*) ako *magna via*.⁶⁴ Doložená je aj pri metácii Hontianskych Trst'ian (*Nadas*) ako *via Bath* v roku 1343 a v roku 1496 ako *via Bwttyan wtha alias Bathwtha*.⁶⁵ V roku 1393 sa uvádza ako cesta z Hokoviec do Bátoviec.⁶⁶ Pri Žemberovciach (*Sember*) sa

⁵³ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislava: Veda 1980, s. 223, č. 483. V miestnom registri sa neuvádza nič bližšie o lokalizácii tejto dediny.

⁵⁴ Cesta je pomenovaná ako publica strata. Pozri: FFEJÉR, György (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus VIII/5*. Budapest: Arcanum 2004, s. 258, č. 363. (PC CD-ROM)

⁵⁵ Dnes sú Maďarovce (Malinovec) súčasťou obce Santovka. NAGY, Iván (ed.). *Codex diplomaticus Patrius (Hazai okmánytár) VIII*. Budapest: Arcanum 2005, s. 183, č. 143. (PC CD-ROM)

⁵⁶ GYÖRFFY, György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1988, s. 190.

⁵⁷ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 154.

⁵⁸ Dnes zaniknutá dedina, ktorá ležala podľa I. Bakácsa medzi Demandicami, Santovkou-Malinovcom a Hornými Semerovcami. BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 200.

⁵⁹ Tamže, s. 201.

⁶⁰ FEJÉR, György (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus IX/2*. Budapest: Arcanum 2004, s. 347, č. 121. (PC CD-ROM) Tu len rok 1354. Zmienka z roku 1353 pozri BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 156.

⁶¹ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 200.

⁶² MÁLYUSZ, Elémer – BORSA, Iván (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár V*. (1415-1416). Budapest: Arcanum, 2003, č. 1501. (PC CD-ROM)

⁶³ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 59.

⁶⁴ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 200.

⁶⁵ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 159.

⁶⁶ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 159.

označuje ako *strata de Egegh ad Bath* v roku 1352 a v roku 1517 *via ad Egegh*.⁶⁷ V tom istom roku sa uvádza aj *via publica ad Nadasd (Hontianske Trst'any)*.⁶⁸ V Žemberovciach sa cesta rozdelila. Jedna jej trasa viedla cez Brhlovce do Čankova (*Chonk*). V roku 1349 sa uvádza ako *via, quae de Baath transit versus villam Chonk*.⁶⁹ Druhá vetva pokračovala ďalej do Bátoviec. V Hokovciach sa táto komunikácia z Bátoviec pripájala k spomínanej hlavnej ceste z Levíc. Do Hokoviec viedla aj cesta z Demandíc (*Damyand*), ktorá sa spomína v roku 1343 pri ohraničení zeme Egres (*Egrus*).⁷⁰ Táto sa uvádza aj v roku 1344.⁷¹ Z Hokoviec viedla hlavná komunikácia ďalej na východ do Lučenca. V roku 1279 je doložená pri Plášťovciach (*Palasth*) ako *magna via*.⁷² Ako *publica strata* sa uvádza v roku 1296 pri Čelovciach (*Chal*).⁷³ Pri metácii Lučenca (*Luchunch*) v roku 1327 sa uvádza ako *magna via*.⁷⁴ Z Levíc viedla dôležitá komunikácia aj do Banskej Štiavnice. Táto viedla v blízkosti Malých Krškán (*Kyskeresken*)⁷⁵ a zmienka o nej je z roku 1430. V tejto listine sa spomína aj priame spojenie Malých Krškán s Bátovcami. Pravdepodobne však ide o rovnakú cestu.⁷⁶ V listine datovanej do roku 1245 sa spomína pri metácii majetkov Šahanského konventu *magna via*, ktorú A. Kmeť kládol medzi Bátovce a Bohunice.⁷⁷ V tejto listine sa spomína aj ďalšia *magna via* popod Sitno (*mons Cytun*).⁷⁸ Na Sitne existoval hrad, ktorý plnil strážnu funkciu na prístupe k bankským mestám. V písomných prameňoch sa spomína až roku 1548. Zanikol v roku 1711.⁷⁹ Východne od Levíc sa v roku 1295 uvádza pri metácii Brhloviec (*Borfeü*) stará cesta do Bátoviec (*Páth*), cesta do Horši⁸⁰

⁶⁷ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 223.

⁶⁸ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 223.

⁶⁹ FEJÉR, György (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus IX/6*. Budapest: Arcanum 2004, s. 49, č. 51. (PC CD-ROM)

⁷⁰ Dnes zaniknutá, ležala v blízkosti Santovky-Malinovca. BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 113.

⁷¹ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 108.

⁷² KUBINYI, F. (ed.). *Diplomatarium Hontense (Oklevelek Hontvármegyei magánlevéltárakból) I. 1256-1399*. Budapest 1888, s. 20, č. 11.

⁷³ KNAUZ, Nándor (ed.). *Monumenta ecclesiae Strigoniensis II*. Strigonii 1882, s. 395, č. 399.

⁷⁴ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1998, s. 269.

⁷⁵ Dnes súčasť Krškán.

⁷⁶ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 135.

⁷⁷ ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Praha a Bratislava: Učená spoločnosť Šafaříkova 1932, s. 138.

⁷⁸ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava: Obzor 1987, s. 135, č. 201.

⁷⁹ K výskumu pozri LABUDA, Jozef. *Výsledky doterajšieho archeologického výskumu na Sitne*. In: Študijné Zvesti Archeologického Ústavu SAV. 19. Nitra 1981, s. 113-123. LABUDA, Jozef. *Stredoveké osídlenie Sitna*. In: Stredné Slovensko. 7. Banská Bystrica 1988, s. 269-293.

⁸⁰ Horša je dnes súčasťou Levíc.

(*Hurhi*) a ďalšia do Žemberoviec (*Sember*).⁸¹ Dôležitosť komunikácie medzi Levicami a Bátovcami dokladá aj označenie *magna via de Leva* z roku 1344 pri metácii dnešných Kmeťoviec (*Gyznos*).⁸² Cez Žemberovce, Ladzany a Sebechleby viedla dôležitá komunikácia z Levíc do Hontianskych Nemiec, kde sa pripájala na hlavnú cestu do Zvolena. V roku 1353 sa uvádza ako *vna magna via venit de Zebeklib in villa Legeen*.⁸³ Táto si zachovala funkciu hlavnej cesty dodnes.

Od Levíc a zo Starého Tekova smerovali cesty na sever do dnešných Tlmáč (*Talmach*), ktoré sa prvýkrát spomínajú už v roku 1075.⁸⁴ Tu sa hlavná cesta Pohroním rozdelila. Jej primárna trasa prechádzala na pravý breh Hrona cez brod v blízkosti zaniknutej dediny Brajany (*Braian*), ktorá je uvedená taktiež už v roku 1075.⁸⁵ Neskôr bol cez Hron postavený kamenný most - *parte orientale Zorad ad lapideus pons*, ktorý sa spomína pri metácii zeme Hrádze (*Graduch*) v roku 1302. Uvádza sa tu aj cesta nazývaná *Urrech* vedúca do Čitár (*Chithar*).⁸⁶ V blízkosti zeme Hrádze existoval aj prievoz s názvom Mačáci brod (*Machkazormw*).⁸⁷ Od neho viedla komunikácia smerom na Čajkov (*Cheyku*), ktorá sa uvádza v roku 1411.⁸⁸ Dôležitá cesta smerovala do Banskej Štiavnice zo Starého Tekova a Levíc. Jej trasu dokladá existencia kráľovninho trhu (*mercato regine*) v dnešných Bátovciach, ktorý sa prvýkrát spomína v roku 1086⁸⁹ a banského mesta s trhom v Pukanci. Trhové mýto v Bátovciach bolo na večné časy udelené opátstvu v Bakonybély. V 14. storočí požiadali obyvatelia Bátoviec opáta spomínaného kláštora, aby oslobodil účastníkov jarmoku, ktorý sa tu konal 1. augusta, od platenia povinného mýta po 7 dní. Opát im

⁸¹ GYÖRFFY, György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III.* Budapest: Akadémiai Kiadó 1988, s. 180.

⁸² Kmeťovce sú dnes súčasťou Drženic a do roku 1948 sa nazývali Disznós. Pozri MAJTÁN, M.: *Názvy obcí v Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997)*. Bratislava: Veda 1998, s. 75. I. Bakács mylne predpokladal, že je to zaniknutá dedina v blízkosti Bátoviec. BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 112.

⁸³ FEJÉR, György (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus IX/2*. Budapest: Arcanum 2004, s. 261, č. 129. (PC CD-ROM)

⁸⁴ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 54, č. 58.

⁸⁵ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 54, č. 58.

⁸⁶ FEJÉR, György (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus VIII/1*. Budapest: Arcanum 2004, s. 111, č. 38. (PC CD-ROM) SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislava: Veda 1980, s. 88, č. 147.

⁸⁷ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1963, s. 459.

⁸⁸ MÁLYUSZ, Elémer – BORSA, Iván (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár III. (1411-1412)*. Budapest: Arcanum, 2003, č. 1456. (PC CD-ROM)

⁸⁹ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 60, č. 62.

však nevyhovel.⁹⁰ Pukanec sa pod názvom *Baka* spomína už v roku 1075 v zakladacej listine hronskobeňadického opátstva. V roku 1321 daroval Karol Róbert bane na striebro v Pukanci komesovi Julovi a jeho bratovi Ondrejovi. V listine je uvedený aj právo jednej míle a spomenutý tamajší trh. Pôvodné mestské privilégia sa nezačovali. Predpokladá sa, že ich Pukanec získal pred rokom 1331.⁹¹ Cestu z Banskej Štiavnice do Levíc máme nepriamo doloženú z neskoršieho obdobia v zázname o kongregácii siedmich stredoslovenských banských miest z roku 1535, kde sa spomínajú časté prepady v Žemberovciach a Bátovciach.⁹² Táto cesta je zakreslená takisto na spomínanej mape S. Mikovíniho i na mape Tekovského komitátu.⁹³

Mýta

Pri sútoku Hrona s Dunajom existoval dôležitý prechod cez Dunaj. Už v roku 1075 sa spomína 10 domov prievozníkov (*nautarum*) v dedine s názvom Kakat (*Kokot*), ktoré boli darované Gejzom I. hronskobeňadickému opátstvu.⁹⁴ V listine sa ešte nespomína mýto. V roku 1157 kráľ Gejza II daroval výnos z mýta v Kakate (*Cokote*) a Nane ostrihomskému arcibiskupovi za *spásu svojej duše a blaho svojho otca a matky*.⁹⁵ V roku 1215 Ondrej II. daroval mýto v Kakate a ostrihomské trhové mýto ostrihomskej kapitule. V listine sa uvádza, že sa tu zvykne mýto vyberať od obchodníkov z celej krajiny. Týmto sa kladie povinnosť prejsť s naloženými vozmi. Museli vojsť do Ostrihomu, tu mali zaplatiť mýto a kráľovský tridsiatok. Ostrihomský arcibiskup a magister ostrihomských križiakov tu mali držať prievozníkov a poskytovať služby. V prípade nepriaznivého počasia sa mal použiť

⁹⁰ MÁLYUSZ, Elémer – BORSA, Iván (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387-1399)*. Budapest: Arcanum, 2003, č. 6227. (PC CD-ROM)

⁹¹ Bližšie pozri HRUŠKOVIČ, Viliam. *Najstaršie dejiny*. In: PUKANEC. Pamätnica k 30. výročiu oslobodenia. Martin: Osveta 1975, s. 67-72. V Štátnom archíve Nitra, pobočka Levice sa nachádza vo fonde Magistrát mesta Pukanec pod inv. č. 3 výsadná listina, ktorú vydal Ferdinand I. v Augsburgu dňa 16. 11. 1547. Potvrďuje v nej mestu Pukanec listiny vydané predchádzajúcimi panovníkmi a to konkrétne: listinu Vladislava II. z roku 1513 o potvrdení výsad mesta zničených ohňom alebo nepriateľmi, listinu Vladislava II. z 8. augusta 1492 o slobodnom užívaní lesov pre banské potreby, listinu Vladislava II. z 8. augusta 1492 o oslobodení obyvateľov Pukanca od platenia všetkých mýt na území Uhorska a listinu Karola Róberta z roku 1321. Za informáciu ďakujem Mgr. Marte Švolikovej.

⁹² MATULAY, Ľibor. *Mesto Banská Bystrica. Katalóg administratívnych a súdnych písomností. (1020) 1255-1536. II*. Bratislava: Archívna správa MV SR, 1980, s. 408, č. 1340.

⁹³ MIKOVINY, Samuel. *Mappa comitatus Barsiensis*. In: BELL, Mathias. *Notitia Hungariae novae historico geographica IV. Viennae Austriae 1742*.

⁹⁴ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 55, č. 58.

⁹⁵ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 81, č. 83.

priechod medzi zemou *Scep* a dedinou sv. Štefana na ostrihomskej strane.⁹⁶ Koncom 13. storočia trhové mýto v Ostrihome a mýto v Kakate vyberal neprávom ostrihomský kastelán Zdislav. Ostrihomskej kapitule potvrdil právo vyberať ho Ladislav IV. a neskôr Václav II. so synom Václavom (Ladislavom V.).⁹⁷

Samotný Ostrihom bol dôležitým prekladiskom soli. Sem sa dovážala sedmohradská soľ, ktorá bola po preclení dovážaná na územie dnešného Slovenska, Čiech, Moravy a ďalej na západ.⁹⁸ Zo zakladacej listiny kláštora v Hronskom Beňadiku sa dozvedáme, že vlastnilo tretinu mýta v Starom Tekove (*Bors*), Voznici (*Goznucha*), Hlíniku (*Gelednuk*) a Žiari nad Hronom (*Kerestur*).⁹⁹ Okrem toho opátstvo malo príjmy aj z mýta vyberaného na všetkých trhoch v Starom Tekove.¹⁰⁰ V roku 1388 prenajalo výnos z trhového mýta mešťanom Tekova (*oppidum Bors*) za ročný poplatok 60 florénov. Z toho L. Juck usudzoval, že výnos z celého mýta bol 180 florénov.¹⁰¹ O tieto mýta viedlo opátstvo niekoľko sporov. Napríklad v roku 1237 sa spomína spor so Zvolenskou župou. Zvolenský župan musel vrátiť čiastky z týchto mýt svätobeňadickému opátovi.¹⁰² Kláštora v Hronskom Beňadiku povolil Belo IV. vlastníť dve kúrie v Starom Tekove, aby tu mohlo opátstvo pokojne a bezpečne vyberať mýto. Jedna kúria so záhradou stála blízko mosta a druhá s príslušenstvom na jeho dolnom konci.¹⁰³ Druhú tretinu mýta v Starom Tekove získal kláštor Blahoslavenej Panny Márie v Klíži od Ladislava IV. V roku 1293 požiadal o jej navrátenie Albert, opát tohto kláštora.¹⁰⁴ O mýto malo záujem aj opátstvo v Lelesi, ktoré v roku 1214 tvrdilo,

⁹⁶ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 156-157, č. 199. R. Marsina považuje listinu za falzum a jej vznik kladie po roku 1288.

⁹⁷ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislava: Veda 1980, s. 116, s. 213.

⁹⁸ Bližšie pozri KUČERA, Matúš. *Vývoj soľného monopolu na Slovensku v staršom stredoveku*. In: Zborník FF UK. Historica. 15. Bratislava 1964, s. 77-78.

⁹⁹ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 57, č. 58. Práve táto časť textu je však považovaná za interpolovanú. Bližšie pozri MARSINA, Richard. *Štúdie k slovenskému diplomatáru I. Druhá časť: Obdobie od roku 1000 do 1235*. In: Historické štúdie. 18. Bratislava 1973, s. 60.

¹⁰⁰ MARSINA, Richard. *Štúdie k slovenskému diplomatáru I. Druhá časť: Obdobie od roku 1000 do 1235*. In: Historické štúdie. 18. Bratislava 1973, s. 60.

¹⁰¹ JUCK, Eubomír. *Obchod v mestách na Slovensku v 14. storočí*. In: Historický časopis, 1997, roč. 35, č. 2, s. 261. Autor tu namiesto Starého Tekova uvádza, že ide o susednú trhový dedinu Štvrtok. V Žigmundovskom registáry sa však spomína len Tekov. O tom, že ide o Starý Tekov potvrdzuje aj fakt, že Karol I. už v roku 1331 prikázal, aby sa obyvatelia Štvrtku presťahovali do mesta Tekova. Pozri . NAGY, E.: *Codex diplomaticus Hungariae Andegavensis (Anjoukori okmánytár) II*. Budapest 1879, s. 527, č. 452.

¹⁰² MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava: Obzor 1987, s. 19, č. 26.

¹⁰³ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava: Obzor 1987, s. 163, č. 234.

¹⁰⁴ NAGY, Imre – DEÁK, Farkas – NAGY, Gyula (ed.). *Hazai okleveltár 1234-1536*. Budapest: Arcanum 2003 s. 139-140, č. 139. (PC DVD-ROM)

že mu tu patria dve časti.¹⁰⁵ Nitrianske biskupstvo si tiež nárokovalo na tunajšie mýto. Do roku 1318 je totiž datovaná s'ťažnosť, v ktorej sa píše, že Matúš Čák zabraľ biskupstvu mýto v Starom Tekove.¹⁰⁶ V tej istej listine sa spomínajú okrem Starého Tekova mýta v Bátovciach (*Bath*), Hokovciach (*Egech*), Honte (*Hunth*) a Banskej Belej (*Bela*).¹⁰⁷ V roku 1388 sa medzi príslušenstvom hradu Levice uvádzajú mýta v mestečku Levice (*oppidum Leva*), Mýtnych Ludanoch (*Lwdan*) a v Novej Dedine - Gondove (*Solmos*).¹⁰⁸

Rieka Hron slúžila ako vodná komunikácia. Už v roku 1075 sa spomína, že opátstvo v Hronskom Beňadiku má právo vyberať mýto z dreva splaveného po Hrone.¹⁰⁹

Nálezy mincí

Do 6. až 10. storočia sú datované byzantské mince zo Štúrova a neznámych lokalít z bývalej Tekovskej stolici. Konkrétne zo Štúrova pochádza náhodný nález 5-numnie Justina I. Traxa a z výskumu neolitického sídliska je follis Justina II. a Sofie. Z rôznych miest bývalej Tekovskej župy sú follis a 5-numnia Justina I. Thraxa, follis a 20-numnia Justina II. a Sofie, medená minca Jána I. Zimiscesa.¹¹⁰ Z denárového obdobia (1001-1301) pochádzajú zo sledovanej oblasti nálezy mincí z Bine¹¹¹, Hronoviec¹¹², Kvetnej¹¹³, Levíc¹¹⁴, Santovky (časť Malinovec)¹¹⁵, Starého Tekova¹¹⁶ a

¹⁰⁵ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 148, č. 190.

¹⁰⁶ SEDLÁK, V. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae II*. Bratislava: Veda 1987, s. 152, č. 312.

¹⁰⁷ SEDLÁK, V. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae II*. Bratislava: Veda 1987, s. 152, č. 312

¹⁰⁸ MÁLYUSZ, Elémer – BORSA, Iván (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387-1399)*. Budapest: Arcanum, 2003, č. 517. (PC CD-ROM)

¹⁰⁹ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: VSAS 1971, s. 57, č. 58.

¹¹⁰ FIALA, Anton. *Byzantské mince na Slovensku (6.-12. storočie)*. In: Slovenská Numizmatika 10. Bratislava 1989, s. 57.

¹¹¹ HLINKA Jozef - KRASKOVSKÁ, Ľudmila – NOVÁK, Jozef. *Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku II*. Bratislava: VSAV 1968, č. 64.

¹¹² HLINKA Jozef- KOLNÍKOVÁ, Eva - KRASKOVSKÁ, Ľudmila – NOVÁK, Jozef. *Nálezy mincí na Slovensku III*. Bratislava: Veda 1978, č. 161.

¹¹³ HLINKA Jozef. *Z najnovších prírastkov ojedinelých mincí v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave*. In: Zborník SNM. História 6. Bratislava 1966, s. 199.

¹¹⁴ HABOVŠTIAK, Alojz. *Zaniknutá stredoveká dedina Baratka pri Leviciach*. In: Slovenská archeológia, 1963, roč. 11, č. 2, s. 424. V tomto prípade ide o hrobový nález.

¹¹⁵ HLINKA Jozef - KRASKOVSKÁ, Ľudmila – NOVÁK, Jozef. *Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku II*. Bratislava: VSAV 1968, č. 71.

¹¹⁶ TOČÍK, Anton. *Zisťovacie výskumy v Starom Tekove na Slovensku*. In: Archeologické rozhľady, 1952, roč. 4, č. 1, s. 37.

Želiezoviec¹¹⁷. Väčšinou sú v nálezoch zastúpené uhorské denáre. Dôležitý depot 81 mincí a 16 kusov sekaného striebra sa našiel pri ceste medzi Santovkou a Malinovcom. Išlo tu o výlučne cudzie razby. Podarilo sa zachrániť len 12 mincí. Ide o rakúske razby Bertolda z Aquileji a Henricha IV. (1200-1228), arcibiskupstva v Salzburgu – Eberhard II. (1200-1246), biskupa z Gurku a vojvodu Bernharda (po roku 1228), friesachský fenig. Tento nález upozorňuje na obchodné styky s rakúskymi krajinami.¹¹⁸ Okrem toho sa nachádza blízko dôležitej komunikácie z Levíc do Hokoviec, ktorá sa uvádza aj v metácii dnešného Malinovca v roku 1276.¹¹⁹ Do grošového obdobia (1301-1526) sa datujú nálezy z Levíc¹²⁰, Plavých Vozokán¹²¹ a Želiezoviec¹²². V Želiezovciach sa našiel depot mincí v nádobe. Zachránilo sa 817 rakúskych fenigov Přemysla Otakara II., Rudolfa Habsburského, Alberta I., bavorských a pasovských fenigov.¹²³

Toponymá

Ako sme už uviedli, dôležitou pomôckou pri určovaní trás ciest sú toponymá. V chotári dediny Rybník nad Hronom sa vyskytujú názvy *Tekovská cesta*, *Kosická cesta*, *Kamenný most*.¹²⁴ Pomenovanie *Kamenný most* sa vyskytuje aj v chotári Hronských Kosíh. Chotárny názov *Pri veľkej ceste* v katastri dediny Bory v blízkosti Santovky svedčí o spomínanej veľkej ceste z Levíc do Hokoviec.¹²⁵ Názov *Pri ceste* sa vyskytuje západne od Želiezoviec. Priame svedectvo o veľkej ceste popri Hrone sa zachovalo v pomenovaní *Za vacovskou cestou*, ktoré je uvedené východne od Želiezoviec. Dokladá nám, že touto cestou sa nechodilo len do Ostrihomu, ale aj ďalej.¹²⁶ Pomenovanie chotára *Drahy* sa vyskytuje v katastri Kozároviec.¹²⁷ Označenie

¹¹⁷ KOLNÍKOVÁ, Eva – HUNKA, Ján. *Nálezy mincí na Slovensku IV*. Nitra: AÚ SAV - Nadácia pre výskum dejín peňazí 1994, č. 214.

¹¹⁸ Nálezy II, č. 71.

¹¹⁹ NAGY, Iván (ed.). *Codex diplomaticus Patrius (Hazai okmánytár) VIII*. Budapest: Arcanum 2005, s. 183, č. 143. (PC CD-ROM)

¹²⁰ HUNKA, Ján. *Nálezy mincí grošovej meny zo stredovekých sídliskových aglomerácií na Slovensku*. In: Slovenská Numizmatika. 11. Bratislava 1990, s. 153.

¹²¹ KOLNÍKOVÁ, Eva – HUNKA, Ján. *Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v roku 1988*. In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku 1988. Nitra 1990, s. 97.

¹²² HUNKA, Ján. *Nálezy mincí grošovej meny zo stredovekých sídliskových aglomerácií na Slovensku*. In: Slovenská Numizmatika. 11. Bratislava 1990, s. 154.

¹²³ HUNKA, Ján. *Nálezy mincí grošovej meny zo stredovekých sídliskových aglomerácií na Slovensku*. In: Slovenská Numizmatika. 11. Bratislava 1990, s. 63.

¹²⁴ Základná mapa ČSSR 45 -22-09. 1:10 000. Bratislava 1976.

¹²⁵ Krupinská planina. Dudince. Turistická mapa 1: 50 000. Harmanec 1999.

¹²⁶ Tamže.

¹²⁷ Základná mapa ČSSR 45 -22-03. 1:10 000. Bratislava 1976.

Vásáros úti je zakreslené západne od Šároviac v blízkosti hlavnej cesty z Levíc.¹²⁸ *Mezyřcesti* sa nachádza na mape z Druhého vojenského mapovania severne od Kozároviec a severne od Hronských Kľačian v blízkosti hlavnej komunikácie do Levíc.¹²⁹

Na dolnom Pohroní sa vyskytuje viacero ojkonym odvodených od jednotlivých kmeňov staromaďarského kmeňového zväzu. Dnešná Sikenička na dolnom Pohroní sa po maďarsky volá Kisgyarmath a prvá zmienka o nej je z roku 1248 (*Yarmath*).¹³⁰ Juhozápadne od nej na pravom brehu Hrona sa nachádza Kamenný Most. Pomenovanie Kamenný Most vzniklo až po druhej svetovej vojne.¹³¹ Prvýkrát sa uvádza v roku 1247 ako *villa Gormoth*.¹³² Severne od Sikeničky a juhovýchodne od Levíc je Hontianska Vrbica, ktorá sa v roku 1135 spomína ako *Garmoth*.¹³³ V jej blízkosti je Malý Kiar, ktorý je súčasťou Levíc. V roku 1280 sa spomína ako *Ker*.¹³⁴ Severne od Levíc sú Hronské Kosihy. Tieto sa uvádzajú v roku 1294 ako *predium Kezw*.¹³⁵

Záver

Na základe štúdia viacerých prameňov možno konštatovať, že v období stredoveku v oblasti Pohronia existovala pomerne hustá dopravná sieť. Archeologické lokality z obdobia včasného stredoveku dokazujú predovšetkým existenciu hlavnej dopravnej tepny, ktorá viedla popri toku Hrona. Pisomné pramene nám jasne svedčia o hustej dopravnej sieti na dolnom Pohroní vo vrcholnom a neskorom stredoveku. Doložené máme nielen hlavné komunikácie, ale aj cesty regionálneho významu. Zmienky o existencii mýt a nálezy mincí v tejto oblasti dokladajú dôležitosť týchto komunikácií. Cesty, ktoré viedli týmto územím v období existencie Uhorského kráľovstva, zabezpečovali prepojenie bohatej stredoslovenskej banskej oblasti s jeho centrálnymi územiami. Dôležitými dopravnými uzlami na dolnom Pohroní boli Starý Tekov, Levice, Bátovce a oblasť dnešného Štúrova. Z nich vychádzali cesty lokálneho, ale hlavne nadregionálneho významu.

¹²⁸ A MÁSODIK KATONAI FELMÉRÉS 1819-1869. Budapest: Arcanum 2005, Sectio 45. Colonne 30. (PC DVD-ROM)

¹²⁹ A MÁSODIK KATONAI FELMÉRÉS 1819-1869. Budapest: Arcanum 2005, Sectio 13. Colonne 29. (PC DVD-ROM)

¹³⁰ Pozri BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 138-139. Tu aj ďalšie zmienky.

¹³¹ Pozri MAJTÁN, M.: *Názvy obcí v Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997)*. Bratislava: Veda 1998, s. 127.

¹³² GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza II.* Budapest: Akadémiai Kiadó 1987, s. 290.

¹³³ Pozri BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 116-117.

¹³⁴ BAKÁCS, István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1971, s. 139.

¹³⁵ GYÖRFFY, György. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.* Budapest: Akadémiai Kiadó 1963, s. 452.

